

INTEGRATSIYANING PEDAGOGIK TOIFALARI XAQIDAGI TUSHUNCHANING RIVOJLANISHI

Hasan Olim o‘g‘li Bekpo‘latov

Guliston davlat universiteti tayanch doktoranti

E-mail: bekpolatov1994@inbox.ru

ANNOTASIYA

Pedagogik integratsiya g‘oyalari turli pozitsiyalarga asoslandi. Integratsiya global tendentsiya sifatida qaraladi va integratsiya jarayoni zamonaviy dunyoqarashga kiritilganligi, zamonamizning dolzarb muammolarini hal qilish yo‘llariga ta’sir qilishi, asosan XX asr oxiri-XXI asr boshlariga xos bo‘lgan fikrlash uslubini belgilashi bilan bog‘liq. So‘nggi o‘n yilliklarda jahon ta’limidagi integratsiya zamonaviy pedagogikaning asosiy toifalaridan biriga aylandi.

Kalit so‘zlar: *Pedagogika, Terminologiya, integratsiya, psixologiya.*

DEVELOPMENT OF CONCEPTS OF PEDAGOGICAL CATEGORIES OF INTEGRATION

Hasan Olim ugli Bekpulatov

Basic doctoral student of Gulistan State University

E-mail: bekpolatov1994@inbox.ru

ABSTRACT

Ideas of pedagogical integration were based on different positions. Integration is considered a global trend, and it is connected with the fact that the integration process is included in the modern worldview, affects the ways of solving the current problems of our time, and determines the way of thinking that is characteristic of the end of the 20th century and the beginning of the 21st century. In recent decades, integration in world education has become one of the main categories of modern pedagogy.

Keywords: *Pedagogy, Terminology, integration, psychology.*

Pedagogika fanlarida kontseptsiyani ko‘rib chiqishda pedagogik integratsiya haqidagi ba’zi sinonimiya va g‘oyalarning farqlanishi mavjud. Shu bilan birga, bir qator atamalar xam qo‘llaniladi: rossiya ta’limida – fanlararolik, fanlararo integratsiya, integratsiyalanish, integrativ, integral kurslar, integrallashgan va integrativ jarayonlar; [1] Angliya, AQSh va boshqa ingliz tilida so‘zlashuvchi mamlakatlar ta’limida –

interdisciplinary (fanlararo), multidisciplinary (ko‘p-fanli), integration (integratsiya), cross-disciplinary (fanlararo kesishma), trans-disciplinary (trans-fanlar), fusion (birlashgan), integrated (integrallashgan), integrative (integrativ), correlated (bir-biriga bog‘liq), interconnected (o‘zaro bog‘langan). Terminologiyadagi ushbu xilma-xillikka asoslanib, biz o‘z oldimizga turli atamalarning ma‘nosini taqqoslash va aniqlashtirish va “fanlararo integratsiya” tushunchasida turli mamlakat o‘qituvchilari va metodistlari tomonidan qanday ma‘no ishlatishini aniqlash vazifasini qo‘ydik. “Ta’limdagi integratsiya” tushunchasini 3 guruhga bo‘lish mumkin [2].

1. “Integratsiya” tushunchasi didaktik printsip sifatida. So‘nggi paytlarda uslubiy va didaktik tamoyil sifatida integratsiya atamasi A.Ya. Danilyuk, K.Yu. Kolesina va boshqa tadqiqotchilar ishida keng qo‘llanildi. Gruzdevaga ko‘ra, bu tamoyillar ushbu olamda o‘z-o‘zini anglashning turli shakllarining o‘zaro pozitsiyalariga asoslanadi. Yuqorida sanab o‘tilgan pedagoglar ta’limdagi integratsiyani umumiy uslubiy xususiyatga ega yangi tamoyil sifatida tushunadilar. Mavjud fanga asoslangan ta’lim tizimida ushbu tamoyil integratsiya mexanizmi sifatida qaraladigan fanlararo aloqalarni amalga oshirish orqali amalga oshiriladi.

2. Integratsiya tushunchasi o‘quv jarayonini tashkil etish shakli va ta’lim mazmuni sifatida. Masalan, G.A. Monax integratsiyani atrofdagi dunyo sub’ekti tomonidan idrok etishning yaxlitligi tabiat qonunlarining universalligi va birligi asosida ta’lim mazmunini tashkil etishning yetakchi shakli sifatida izohlaydi. Amerikalik pedagoglarning nuqtai nazarini ham ushbu guruhga kiritish mumkin: ta’limdagi integratsiya-bu o‘quvchilar maktabda olgan bilim va ko‘nikmalarini real hayotiy vaziyatlarga o‘tkazishlari mumkin bo‘lgan bilish jarayonini tashkil etish (shakli), deya talqin qilishadi. Dj. Makdonald fanlararo integratsiyani o‘quv jarayonini tashkil etish shakli sifatida belgilaydi.[3-5]

3. Uchinchi guruhda biz “ta’limdagi integratsiya” tushunchasining “muallif qarashlari”ni anglatuvchi turli talqinlarni birlashtirdik. I.A. Kolesnikova noosfera doktrinasi doirasida fanlararo integratsiyani ko‘rib chiqadi. M.N. Berulava integratsiya haqida pedagogik hodisa sifatida ta’kildaydi.

S. Mettison nuqtai nazaridan, integratsiya bu o‘quvchi markazda bo‘lgan o‘quv dasturini tuzish. O‘quv dasturi jismoniy, ijtimoiy, emotsional va idrokiy ehtiyojlar nuqtai nazaridan so‘nggisini hisobga oladi.[4-5]

Quyida “ta’limdagi integratsiya” tushunchasining tipik ta’riflariga misollar keltirilgan:

* Ta’lim tizimini rivojlantirish omili V.N. Maksimova;

* Pedagogik bilim sintezi va ularning o‘zaro ta’sirining eng yuqori darajasi M.I. Maxmutov;

* Pedagogik nazariya va amaliyot doirasida amalga oshiriladigan ilmiy integratsiyaning bir turi; ta'lim-tarbiya jarayonini tashkil etish maqsad, tamoyillari, mazmuni, shakllari birligini ifodalash shakli (V.S. Bezrukova);

* Yaxlitlikni shakllantirish jarayoni; zamonaviy olamda rivojlanish printsiplari I.Yu. Aleksandrova;[5]

* Ilgari ajratilgan bir va turli komponentlarning (maqsad, tarkib, usul, shakl, vosita, texnologiya, sharoitlar) yaxlit ta'limga birlashishi; qolgan qarama - qarshi differentsiatsiya jarayoni bilan dialektik birlik orqali namoyon bo'ladi (M.S. Pak)

* Ta'lim maqsadi sifatida o'quvchining bilim, ko'nikma, tajriba va ba'zi shaxsiy fazilatlarini birlashtirish haqida ham gapirish mumkin. Hozirgi vaqtda integrativ xarakterdagi xususiyatlar bo'lgan o'quvchilar kompetentsiyalarini shakllantirishni ta'limning maqsadi sifatida ko'rib chiqish tendentsiyasi mavjud.

V. Vorovshikov ta'kidlashicha: "kompetentsiyani madaniyat va faoliyat turining ayrim sohalarida shaxsan va ijtimoiy ahamiyatga ega muammolarni samarali hal qilish uchun olingan ko'nikma, bilim, me'yoriy yaxlit munosabatlar to'plamini zanjirli amalga oshirish tajribasini birlashtirgan murakkab protseduraga ega bo'lish, deb tushunish mumkin."

F.B. Okol'nikov ta'riflashicha, maktabning amaliy ishidagi pedagogik integratsiya haqida g'oyalar biroz chalkashdir, birinchi navbatda, "integratsiya", "fanlararo bog'liqliklar", "o'zaro bog'liqliklar" va "izchillik" kabi tushunchalar bilan hosil bo'lgan yagona leksik-semantik maydonning mavjudligini nazarda tutadi [5-6].

A.I. Guraevaga ko'ra, fanlararo aloqalar atrofidagi olamni o'rganish darajasiga qarab didaktikada boshqacha maqomga ega bo'lgan umumdidaktik tushunchasi hisoblanadi. Didaktik hodisa darajasida fanlararo aloqalar o'quv jarayonidagi ilmiy aloqalarning aksidir. Didaktik sharoitlar darajasida fanlararo aloqalar fan asoslarini o'qitishning ilmiy darajasini oshirish, o'quvchilarning dialektik dunyoqarashini shakllantirish va ularning ijodiy qobiliyatlarini o'stirish maqsadida turli fanlar bo'yicha o'quv dasturlari va darsliklarning o'zaro izchilligini ta'minlash vositasi sanaladi. Didaktik tamoyil darajasida fanlararo aloqalar didaktik tamoyillar tizimidagi integratsion bo'g'in - ilmiylik, tizimlilik, yaxlitlik, uzluksizlik va boshq. sanaladi, chunki ular yuqoridagi barcha printsiplarning maqsadli yo'nalishini aniqlab beradilar [6]. Psixologik – pedagogik asosga ega bo'lgan va o'qitish tamoyillari, usullari va vositalarining yaxlit tuzilishini tavsiflovchi fanlararo bilimlar metodologiyasidan tashqarida bo'lgan darajada, uning yordamida bilimlarning yangi turi – "fanlararo bilimlar" shakllanadi, bu o'quvchilarga yaxlit bilim bilan ajralib turadigan, atrofidagi olamni ko'ra olish bilan bog'liq bo'lgan, fikrlashni rivojlantirishga imkon beradi. ularning atrofidagi dunyoni ko'rish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Аршанский Е.А. *Методика обучения химии в классах гуманитарного профиля*. Москва. Вентана_Граф -2005г 226 стр.
2. Салеева М.В. *Развитие языковой личности в процессе межпредметной интеграции инязыка. «Развитие психологии личности и педагогических проблем социальной педагогики. Материалы РНТК. Минск. – 1998г.*
3. Захарова О.А. *Замонавий шароитларда ўқувчиларнинг ахборот-коммуникатив компетентлиги. Москва давлат маданият ва санъат университетининг ахборотномаси. 2006 й. 3-сон, 20-27 бетлар.*
4. Шаталов М.А. *Тизимли билимларни шакллантиришда предметлар аро алоқалар. «Химия в школе» (“Мактабда кимё фани”) журнали, 1997 йил, 5-сон.*
5. Борунова Е.Б. *Химия на английском: не навреди. Журнал «Химия в школе»-2008г. №7, стр 35-36*
6. Борунова Е.Б.,Перевозчикова Н.В. *О реализации межпредметных связей химии с английским языком. Журнал «Химия в школе» -2010г. №1, стр 26-3*